

Uloga pitomačkog kolektiva u procesu formiranja svestrane ličnosti budućih starešina

Formiranje svestrane ličnosti vojnog starešine podrazumeva, između ostalog, njegovo osposobljavanje za uspešno rukovođenje vojnim kolektivom u svim situacijama, uključujući i ratne. Priroda ovih zadataka jedna je od osnovnih determinanti profila ličnosti starešine koji je potreban našim oružanim snagama i na čije formiranje vojne škole i školski centri imaju značajan, ako ne i odlučujući uticaj. Veći deo starešinskih obaveza koje proizilaze iz njegove komandne, nastavničke i vaspitačke funkcije može se svrstati u kategoriju zadataka od posebnog društvenog interesa. Starešina je neposredno najodgovorniji za organizaciju i izvođenje obuke u jedinici kojom rukovodi. On pred sobom ima odrasle ljude koje treba da obučava i vaspitava da žive u kolektivu i da se kolektivno bore. Da bi čovek vaspitavao druge, on mora, kako je to isticao Marks, da bude i sam vaspitan, on mora da bude kompletna ličnost. S tim u vezi može se reći: da bi starešina vaspitavao kolektiv, on mora da bude vaspitan u kolektivu. Pitomac ne može biti u potpunosti osposobljen za ulogu starešine ukoliko na adekvatan način ne doživi uticaj vojnog kolektiva, ukoliko ne oseti delovanje mehanizma kolektivnog života. Zbog toga se s pravom očekuje da među brojnim faktorima koji neposredno utiču na tok i rezultate formiranja ličnosti budućih starešina značajno mesto ima pitomački kolektiv.

U kolektivu postoje snage koje su veće od prostog zbira individualnih snaga. Za kolektiv ne važi matematičko pravilo da je $2=1+1$, već $2=f(1+1)$.¹ Te multiplicirane individualne snage predstavljaju osnovu za formiranje javnog mnjenja kolektiva koje se javlja kao najsnažniji indikator individualnog i grupnog ponašanja članova kolektiva. U kojem će pravcu javno mnjenje da ispoljava svoj uticaj zavisi od toga u kojoj meri su individualni i kolektivni interesi uravnoteženi, u kojoj meri se ostvarivanjem zajedničkih ciljeva zadovoljavaju potrebe i interesi pojedinaca. Naravno, u

¹ E. S. Kuzmin, *Rukovoditel i kolektiv*, Izdatelstvo Leningradskovo univerziteta, Leningrad, 1974, str. 31.

uslovima ograničenog socijalnog prostora (taj prostor je u kolektivu uvek ograničen) potrebe pojedinaca ne mogu do kraja da budu zadovoljavane bez uvažavanja potreba ostalih članova. Zbog toga, pripadništvo kolektivu nalaže svakom pojedincu da svoje ponašanje usklađuje sa zahtevima kolektiva, da uvažava prisustvo drugih. Uslovljenost aktivnosti i ponašanja svakog pojedinca u kolektivu prisustvom ostalih članova rezultat je delovanja različitih mehanizama psihosocijalne interakcije, među kojima su najznačajniji: simpatija i antipatija, identifikacija, sugestija, imitacija, socijalni pritisak i dr. Međutim, to uzajamno uticanje i usaglašavanje ponašanja ne odvija se automatski. Da bi kolektiv kao složeni organizam nesmetano funkcionisao (a funkcionisanje je smisao postojanja svakog organizma), potrebno je da među elementima koji ga čine postoji relativno stabilan sistem odnosa. Potrebni su regulatori koji obezbeđuju da se uspostavljeni odnosu održavaju i po potrebi transformišu u željenom pravcu. Zbog toga i u pitomačkom kolektivu, kao i u svakoj drugoj socijalnoj grupi, postoje određene norme, odnosno »... pravila ponašanja koja su pod ovakvom ili onakvom pravnonormativnom ili socijalnom prinudom obavezna za svakog člana posebno«.² To obavezivanje članova da se ponašaju u skladu sa odgovarajućim grupnim normama svojevrstan je oblik ispoljavanja uticaja kolektiva na formiranje ličnosti pitomaca. Kakav će biti intenzitet tog uticaja i u kom pravcu će on da se ostvaruje — zavisi prvenstveno od stepena izgrađenosti i afirmisanosti javnog mnjenja kolektiva i od toga na kojoj se osnovi ono formiralo, kakvom je vrednosnom orijentacijom prožeto.

Budući da je ta vrednosna orijentacija u ovom slučaju utemeljena na osnovnim vrednostima našeg samoupravnog socijalističkog društva i da je u njenoj žiži jugoslovenski socijalistički patriotizam, opravdano je očekivati da na takvoj osnovi izgrađivan pitomački kolektiv snažno deluje na svoje članove u smislu formiranja određenih pozitivnih svojstava njihove ličnosti, kao što su: socijalna zrelost, smisao za saradnju, tolerantnost, težnja za postignućem, socijabilnost, karakterne osobine i dr. Naravno, na formiranje ovih svojstava ličnosti utiču i drugi faktori. Njihovo dejstvo je simultano i međuzavisno, pa je skoro nemoguće proceniti koliki je učinak svakog od njih pojedinačno. Međutim, neosporno je da kolektiv može do izvesne granice da smanji, odnosno poveća intenzitet i domet ovih uticaja. Javno mnjenje kolektiva u velikoj meri kanališe delovanje ostalih subjektivnih faktora. Finalni efekat njihovog delovanja u direktnoj je zavisnosti od snage i usmerenosti javnog mnjenja koje

² Drago Jezernik, *Grupa i grupna dinamika, Socijalna psihologija*, »Rad«, Beograd, 1972, str. 146.

mu određuje konačan oblik, smisao i dimenzije. Ono potencira ili smanjuje snagu zahteva, pooštava ili ublažava izrečenu kritiku, povećava ili ograničava vaspitnu vrednost primenjene stimulativne, odnosno disciplinske mere. Zbog toga, mere koje se preduzimaju radi ostvarivanja vaspitno-obrazovnih uticaja mogu da daju očekivane rezultate samo ako imaju podršku javnog mnjenja kolektiva. U protivnom, kada ta podrška izostane, ne samo što se neće postići željeni efekti, nego se i preduzeta mera, bez obzira na njenu objektivnu opravdanost, može lako pretvoriti u svoju suprotnost.

Moglo bi se reći da se skoro svi uticaji subjekata vaspitno-obrazovnog procesa prelamaju kroz prizmu javnog mnjenja osnovnog pitomačkog kolektiva. Nakon toga, neki od tih uticaja postaju intenzivniji, osmišljeniji i dalekosežniji, a neki manje autoritativni i manje delotvorni; neki uticaji menjaju svoj autentični smisao i deluju u pravcu koji je suprotan očekivanom, dok neki postaju irelevantni. U stvari, kolektiv na neki način odabira i koriguje ove uticaje i daje im odgovarajuću specifičnu težinu, tako da upravo od njega u velikoj meri zavisi koji će od tih uticaja, u kakvom obliku i kakvim intenzitetom da dopre do pitomca. To mora da se ima u vidu kada se planiraju i sprovode mere i aktivnosti kojima se želi uticati na razvoj svestrane ličnosti budućih starešina. Svako inoviranje sadržaja i svako osavremenjavanje metoda vaspitno-obrazovnog rada, da bi dalo očekivane rezultate, mora biti praćeno nastojanjima da se uspostavi odgovarajuća psihosocijalna struktura pitomačkog kolektiva koja će pogodovati ostvarivanju planiranih uticaja. Jer, da bi se izgrađivala svestrana socijalistička ličnost, potreban je odgovarajući socijalni ambijent, i u okviru šire i u okviru uže specijalne zajednice, što znači i na nivou voda kao osnovne vaspitno-obrazovne grupe u vojnim školama, koja za pitomce ima značenje primarnog socijalnog prostora. Kompleks socijalnih veza i odnosa koji se stvara unutar tog prostora neposredno utiče na aktivnost i ponašanje pitomaca, uslovljavajući na taj način i oblikovanje određenih svojstava njihove ličnosti, shodno afirmisanim vrednostima i normama datog kolektiva.

Osim ove uloge, koju možemo nazvati ulogom socijalizacije, pitomački kolektiv ima još jednu značajnu ulogu u vaspitno-obrazovnom procesu. On treba da omogući pitomcima da sagledaju problematiku grupne dinamike, da uoče karakteristične probleme formiranja i delovanja vojnog kolektiva, da vide kako te probleme drugi rešavaju i da na taj način steknu određeno iskustvo koje će da im pomogne da lakše i uspešnije obavljaju starešinske dužnosti, da uspešnije rukovode vojničkim kolektivom. Kakvu će upotrebnu

vrednost da ima ovo iskustvo, koliko će ono da bude u funkciji razvoja svestrane ličnosti, zavisi u velikoj meri od organizacije života i rada u osnovnom pitomačkom kolektivu, od uloga koje pitomci dobijaju u tom kolektivu, od toga koliko su te uloge srodne ulogama u kojima će oni da se nađu nakon završetka vojne škole. U vezi sa tim treba imati u vidu neke okolnosti koje mogu da umanje značaj iskustvenih znanja i navika koje pitomci stiču u vojnoj školi.

Tokom školovanja pitomac se priprema za ulogu starešine koji treba da zna da rukovodi i komanduje jedinicom koja mu je poverena. Da bi se pravovremeno osposobio za ovu ulogu, još u vojnoj školi pitomcu treba da bude omogućeno da na određeni način sudekuje i u onim aktivnostima koje su, formalno gledajući, isključivo privilegija pretpostavljenih starešina. To je svakako bitan uslov da pitomac u toku školovanja, pored znanja i veština, stekne i potrebno samopouzdanje i veru u snagu kolektiva. U protivnom, ukoliko mu se ta šansa ne pruži, pitomac će da se saživi sa ulogom potčinjenog (i ta uloga donosi neke privilegije), a ta pretreniranost u potčinjavanju može (kao negativni transfer) da se nepovoljno odrazi na njegovu konačnu osposobljenost za obavljanje prvih starešinskih dužnosti. Ako se potčinjenost shvati kao slepa poslušnost i ako se ta poslušnost visoko vrednuje, postoji opasnost da pitomac stekne utisak da je takvo ponašanje prema pretpostavljenom najznačajnija vojnička vrlina. U tom slučaju on će bezgraničnim poštovanjem formalnog autoriteta nastojati da po svaku cenu izbegava rizik i šablonski primenjuje poznata rešenja. Prednost takvog ponašanja u ratu bila bi veoma brzo i na očigledan način demantovana, a njegova perspektiva ni u miru nikada nije dugog veka.

U okviru razmatranja ovog problema vredno je pomenuti i neke rezultate do kojih smo došli empirijskim istraživanjem problema formiranja i delovanja pitomačkih kolektiva u Vojnoj akademiji kopnene vojske. Ispitivanjem reprezentativnog uzorka pitomaca Vojne akademije,³ utvrdili smo da je kod njih relativno visoko razvijeno osećanje odgovornosti za ostvarivanje zajedničkih ciljeva i interesa. Naime, trećina anketiranih pitomaca (32,9 odsto) izjavila je da je jedan od glavnih razloga zbog čega se trude da izvršavaju ono što se od njih zahteva — saznanje da od njihovog uspeha zavisi uspeh čitavog kolektiva. Istovremeno 58 odsto ispitanika ističu da ta okolnost znatno utiče na njih da se više zalažu u izvršavanju zadataka. Ovi podaci vredni su pažnje upravo zbog toga što uspeh pojedinca u pitomačkom kolektivu nije neposredno uslovljen uspehom ostalih članova. On prvenstveno zavisi od njegovih individual-

³ Ispitivanjem je obuhvaćeno 16 pitomačkih vodova (po četiri voda iz svake godine školovanja).

nih sposobnosti i ličnog angažovanja. Imajući ovo u vidu, može se reći da ispoljeno osećanje odgovornosti pitomaca za uspeh kolektiva nije posledica prirode posla koji oni obavljaju, već specifična manifestacija određenog pozitivnog svojstva ličnosti na čije formiranje presudan uticaj vrši primarna socijalna zajednica — u ovom slučaju osnovni pitomački kolektiv.

Rezultati sociometrijskog ispitivanja istog uzorka pitomaca Vojne akademije ukazuju i na visok nivo socijabilnosti i međusobne tolerantnosti članova pitomačkog kolektiva. Ova svojstva ličnosti znatno olakšavaju uspostavljanje i intenziviranje interakcijskih veza i odnosa u kolektivu, čime se ubrzava proces njegove integracije i stabilizuje uspostavljena psihosocijalna struktura. Međutim, izgleda da ove povoljne okolnosti u pitomačkom kolektivu nisu do kraja iskorišćene. To, na indirektan način pokazuju i odgovori pitomaca na neka od postavljenih pitanja. Na primer, na pitanje da li javno iznose svoje mišljenje pred kolektiv, 33,3 odsto pitomaca je izjavilo da svoje mišljenje najčešće zadržavaju za sebe, odnosno da ne saopštavaju svoje mišljenje ako nisu sigurni da će ono da bude prihvaćeno od ostalih članova kolektiva. Indikativan je i podatak da među anketiranim pitomcima ima i 25,1 odsto onih koji ne žele da o svojim ličnim problemima razgovaraju s komandirima voda.

Navedeni podaci upućuju na zaključak da u pitomačkim kolektivima, i pored korektnih normativno-pravnih rešenja zasnovanih na izrazito demokratskim načelima, još uvek nije stvorena takva »klima« da pitomci slobodno iznose svoje mišljenje, da javno pred kolektivom zastupaju svoje stavove. Mada se ova ocena s rezervom mora prihvatiti, pojava, sama po sebi, privlači pažnju, jer ispoljena i u najblažoj formi može da bude smetnja razvoju pojedinih voljnih, emocionalno-motivacionih, pa i karakternih osobina ličnosti budućih starešina.

Da bi se otklonile ove smetnje i postigao veći sklad između poželjnog i ostvarenog, neophodno je da se u zajedničkim aktivnostima stalno podstiču saradnja i uzajamna pomoć, jača drugarstvo i međusobno poverenje članova kolektiva, stimuliše svesna vojna disciplina, samoinicijativa i kreativnost. Samo na taj način, uz ostale povoljne okolnosti, moguće je ostvariti potreban nivo integrisanosti pitomačkog kolektiva, da bi on bio dovoljno autoritativan da može značajno da utiče na formiranje svestrane ličnosti budućih starešina. Imajući u vidu postojeće objektivne okolnosti u Akademiji, kao i mogućnosti da se one učine povoljnijim, realno je očekivati da će pitomački kolektiv, uz potrebnu pomoć i podršku ostalih subjektivnih snaga, uspešno da odigra ovu složenu i izuzetno značajnu ulogu.